

För astrologerna spelar ju födelsedatum, själva det moment, då en människa gör sitt inträde i världen, en viktig roll, eftersom man då räknar ut planeternas ställning, eller som man i Orienten säger, den stjärna under vilken en människa är född. Än i dag talar man där om en människas stjärna, alldeles som det ju var den nyföddes stjärna som de vise männen gick ut att söka.

Granska vi Helena Westermarcks födelsedatum finna vi att det sammanfaller med hennes brors Edvard Westermarcks och sammanfaller med Selma Lagerlöfs. Alla tre: Helena Westermarck, Edward Westermarck och Selma Lagerlöf är födda på samma dag, ha alltså samma stjärna. Det är ju ändå en rätt egendomlig konstellation och man kan med skäl fråga sig: är det bara en tillfällighet eller ligger där en mening inunder? Nu är ju professor Westermarck den banbrytande världsberömda forskaren och Selma Lagerlöf är den banbrytande skönlitterära författarinnan. Och tänker vi så på Helena Westermarck, så var hon synbarligen i allra högsta grad en planeternas skyddsling och

Helena Westermarck

En kulturpersonlighet ur tiden

av *Hilma Granqvist*

gunstling — stjärnan måtte ha haft många utstrålningar i det moment hon såg världens ljus — ty hon var både i likhet med Selma Lagerlöf skönlitterär författarinna och i likhet med sin broder forskare och så var hon ytterligare konstnär — målarinna. Och inom alla dessa områden har hon utfört saker av rang och betydelse.

Vi har ju alla ännu i färskt minne hennes utställning för några år sedan och vi vet vilken vacker konstnärseger det blev. Mig syntes det egendomligt. Där hade ju ändå de flesta av dessa tavlor funnits under alla dessa åren. Varför först nu en seger? Varför inte lika bra redan tidigare? Jo, i Paris hade hon ju blivit uppmärksammas. Där hade hennes tavla Strykerskorna fått hedersomnämmande på en utställning. Men varför blev våra ögon först nu öppnade? Varför insåg vi nu först allmänt det duktiga i hennes konst? Jag misstänker starkt, att H. W. redan i sin ungdom var i sin konst så långt framom sin tid, att vi, den stora allmänheten behövt alla dessa åren för att riktigt uppfatta det som hon i sin ungdom nått fram till. — Konstnärnsbanan var ju det som H. W. först slog in på.

När jag en gång för H. W. antydde dessa mina funderingar och om detta att vara framom sin tid och därför oförstådd, så fick jag ett för hennes humor rätt karakteristiskt svar.

Hon sade nämligen:

„Ja, jag brukar nog säga, att jag är 50 år framom min tid. När jag som liten flicka tog inträdesexamen till dåvarande Fruntimmersskolan, så skulle jag på svarta tavlan skriva ett rättskrivningsprov. Den mening jag skulle skriva var: „Rofågslarna fånga sitt rof med de hvassa klorna“. Och jag fick flere fel. Jag skrev nämligen inte rovfågslarna med *f* utan med *v* och likaså inte rof utan rov och inte vassa med *hv* utan med *v*. Jag skrev det som man skrev det precis 50 år senare! Ja och nu är det rätt“.

Detta lustiga skolexempel ger en belysning. En person kan ha skenbart orätt, därför att hon är långt före sin tid.

Det finns nog sådana som har beklagat att Helena Westermarck lät måleriet träda i bakgrunden för andra intressen. De menar, att om hon redan under ungdomsåren kunde nå så vackra resultat, hur långt hade hon inte kunnat gå som konstnärinna, ifall hon oavbrutet hållit på därmed. Men H. W. måste ju också följa sin andra kallelse, den att vara skönlitterär författarinna.

Som sådan har hon blivit karakteriserad av den rikssvenske litteraturkritikern John Landquist i hans bok: *Modern svensk litteratur i Finland* (1929). Landquist säger: „Den väsentliga delen av hennes produktion avhandlar konflikten mellan dem som längta ut till ny erfarenhet eller dem som komma med friska uppsåt från större förhållanden å ena sidan och vanelivets och konservatismens representanter å den andra.

Sitt särskilda innehåll och stämning får denna konflikt hos Helena Westermarck därmed att det ofta hos henne är unga kvinnor, som företråda tidens nya art: hon är kvinnorörelsens första representant i Finlands svenska litteratur“.

Landquist säger att H. W:s förnämsta arbete är den trebandiga släktroman, varav *I fru Ulrikas hem* utgör den första delen. Han framhåller: „Det är alltså en serieroman av en art, som senare blivit modern i andra litteraturer“. Han säger vidare, att „det är frihetens idé, som stundom gjort Helena Westermarck till diktare“ och att det är med friheten som inspirationskälla hon skrivit sina bästa böcker. „Hon har ett så levande intresse för var och en som kräver frihet för sina anlag och en så levande medkänsla för de förkrympta, att hon från dessa utgångspunkter blir människoskildrare.“

Så lyder det omdöme en framstående psykolog och litteraturkännare på andra sidan Bottenhavet givit H. W. som skönlitterär författare.

Men H. W. hade en tredubbel kallelse. Ännu en gång måste hon börja sitt liv på nytt. Och man förstår att det fordras en alldeles enastående rik begåvning och mångsidighet och energi för att kunna samla sina krafter in på något nytt, när de allra flesta människor ändå går den givna i ungdomen utstakade vägen. H. W. måste också bli forskare. Så stod det visst skrivet i stjärnorna. Och för min personliga del är jag böjd för att högst av allt det hon gjort skatta hennes insats som forskare. Det är inte mindre än 7 biografier, som tills dato utgått ur hennes hand.

Det var under denna tredje period av H. W:s verksamhet, jag lärde känna henne. Hon höll då på med arbetet *Kvinnospår i Finländskt Kulturliv*. Detta har sedan framstått som ett livsprogram. Ty vad är det hon sökt, om icke kvinnospår i kulturen!

I Österlandet är det att söka upp spår en gåva, som kommer blott få personer till del och som är utomordentligt högt skattat. Det är rent av underbara saker, som i det fallet berättas. En skicklig spårgångare inte bara upptäcker spår i sanden eller på klippan, där en annan ingenting ser, utan han kan också berätta så otroligt mycket om de människor och djur, som lämnat spåren, att vanliga människor inte kan tänka annat än att han måste ha sett dem med egna ögon.

En sådan alldeles särskild gåva att se och tyda spår av dem som här hos oss gått sin livsväg fram, besatt H. W.

När 100-årsminnet av Runeberg, vår nationalskald, firades, då skrev H. W en biografi över Fredrika Runeberg, denna rikt begåvade kvinna, som så länge och så ofta ställts helt i skugga av sin makes berömmelse och som ändå är den första, som hos oss skrivit historiska romaner och även annars har givit uttryck för fina och vackra tankar.

När H. W. fick i uppdrag att skriva om Sara Wacklin och nyredigera hennes Hundra minnen från Österbotten, ledde detta henne till att helt och hållet bryta med den gängse uppfattningen av denna temperamentsfulla författarinna. Hittills hade man talat om den „löjliga“, den lustiga „skolmamsellen“ och överseende sagt, att lite tålte hon väl skrattas åt men mera hedras ändå. H. W. menar att vi här har ett exempel på, hur den som är framom sin tid så lätt framstår i en löjlig dager och att det är hennes samtids tränga syn på en kvinna som vill vara „författare“, som har stannat kvar och av intet ont anande litteraturhistoriker har konserverats till senare tid. Men vi har ju inte någon orsak att finna att en kvinna är löjlig för att hon sysslar med att skriva. Här igen en omvärdering av gamla värden. Sådant kan kallas en litteraturhistorisk upptäckt. För att nu inte tala om att man också för Sara Wacklins egen skull måste vara glad över den *Ehrenrettung*, som kommit henne till del. Jag har hört att österbottningarna efter bokens utkommande greps av en sådan stolthet över sin landsmaninna, att de ville upprepa ett monument över henne i hennes födelsestad.

På samma sätt har H. W. följt många andra kvinnospår i vårt kulturliv. Hon har skrivit om Elisabeth Blomqvist, som genom sin pedagogiska gärning utövat ett starkt inflytande på så många bildade kvinnor i vårt land. Vidare har hon skrivit om Adelaïde Ehrnrooth — den första kvinnliga journalisten, om Rosina Heikel — den första kvinnliga läkaren, om Matilda Rotkirch — den första kvinnliga målaren. Och om alla dessa hennes böcker gäller att förf. inte — som ju så ofta sker i s. k lärda verk — tuggat om en föda, som många andra redan tuggat före henne, utan att de representera det som är viktigast i den vetenskapliga litteraturen: de bygga på förstahandsmaterial. Ett särskilt värde får dessa biografier genom att H. W. personligen känt dem hon skrivit om.

Ofta reste H. W. till utlandet för att undfå friska impulser. Hennes sista utlandsresa skedde år 1922 och gällde Florens och Paris. Det var just då, som Mussolini tågade till Rom med sina svartskjotor. H. W. såg dem. Det var ett annat Italien än Michelangelos och de stora mästares, hon brukat studera.

Sedan dess har för sitt arbetes skull H. W. vistat i hemlandet. Vintrarna tillbringade hon i sitt vackra Helsingfors hem med utsikt över havet, som hon älskade att se som en symbol för vida perspektiv. Somrarna tillbringade hon på sin villa i Lappvik. Hon älskade naturen där. Hur många egendomligt vuxna tallar har hon icke tecknat därifrån! Och människorna där trivdes hon med. Råkade man gå förbi villan en sommareftermiddag kunde man bakom blommande fuchsior och pelargonior uppfånga en skynt av författarinnan sittande i sin gungstol. Eller också arbetade hon ute i trädgården. Den som på många år inte varit i Lapp-

vik skall knappast känna igen området. I Lappvik finnes ju sand och dyner och H. W:s område var också bara sand med ett potatisland. Och denna sandöken har nu under hennes hand och under sommaren, som var hennes bästa arbetstid som författarinna, förvandlats till en grönskande oas med syrenhäckar och rosenbestånd och blommor av allehanda slag och bland dem petunior, som hon hade en alldeles särskild förkärlek för. Även detta är en kulturgärning i sig. Igen ledes tanken till denna konstellation: Helena Westermarck, Edvard Westermarck och Selma Lagerlöf. Ty alldeles som Helena Westermarck sått och planterat och vattnat i Lappvik, så har professorn gjort det på sin villa i Marocko. Och Selma Lagerlöfs lantbruk på Mårbacka är allom bekant.

För den som endast sällan sett H. W. kan det hända

att hon verkat reserverad och sluten. Hon hörde inte till de förf. — och sådana finnas ock — som prata sig till sina böcker. Hennes arbeten måste komma till i det tysta och stilla, väl dolda för alla främmande blickar, ända tills de voro mogna att i fullständig och slutgiltig gestalt träda ut i världen.

Men tänk på mannen, som går att utfinna vatten på ett område, där man kunde gräva en brunn. Där han går med sin slagruta, kan han inte uppsluppet glamma och skämta med de omkringstående. Utan han måste gå tyst och sluten och koncentrerat inåtvänd, om han skall finna det han söker. Och så var det också med Helena Westermarck, som sökt och funnit så många friska källsprång i vår kultur. Nu när hon själv är borta skola vi med tacksamhet minnas vad hon skänkt oss.